

**Karakteristike
postupanja u
predmetima
organizovanog kriminala,
korupcije, terorizma i
ratnih zločina**

**Opšti osvrt na praksu
sudova u Crnoj Gori**

Februar 2014.

CEDEM

Projekat: Podrška reformi pravosuđa u Crnoj Gori: Podrška borbi protiv organizovanog kriminala

© Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)

Izdavač:

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)

Za izdavača:

Mr Nenad Koprivica

Partner u realizaciji projekta:

Građanska alijansa

Monitoring tim:

Siniša Bjeković

Marija Vuksanović

Zoran Vujičić

Asaf Adrović

Sandra Đonović

Lektura i korektura:

Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM)

Prevod na engleski jezik:

Joško Katalan

Tiraž:

100 primjeraka

Štampa:

Copy - Centre

Uvod

Crnogorski pravosudni sistem je već dugo vremena u fokusu svih integracijskih zbivanja, kao neizostavna pretpostavka funkcionisanju sistema vladavine prava. Cilj projekta i njegov projektni zadatak bili su opredijeljeni primarno značajem sudskih institucija, njihovim doprinosom u rješavanju ključnih društvenih problema, jednako kao i očuvanjem građanskih sloboda i poštovanju ljudskih prava u državi. U tom smislu, poseban značaj pridaje se efikasnom i ažurnom rješavanju sudskih predmeta, što vodi ka pravnoj sigurnosti i opštem povjerenju u rad pravosudnih institucija. Potrebno je napomenuti da nijedan od navedenih ciljeva nije moguće ostvariti bez punog poštovanja psihičkog i fizičkog integriteta ličnosti učesnika postupka, bez obzira na prirodu i težinu krivičnog djela, odnosno razloge krivičnog progona takvih lica. Osim toga, vulnerabilnost pojedinih učesnika, njihov položaj u postupku i posljedice koje proizilaze iz prirode njihovog učešća, u najvećoj mogućoj mjeri moraju odgovarati potrebi zaštite ovih lica.

Događaji iz bliže istorije, kao i posljedice konflikta koji se odvijao na prostoru Balkanskog poluostrva, dodatno su inicirali potrebu za odlučnijom reakcijom pravosuđa na sve oblike krivičnih djela koja su počinjena protiv najvećih vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. U tom smislu i praksa djelovanja međunarodnih sudskih organa je usmjeravana ka posrednom osnaživanju nacionalnih sudova i njihovoj obavezi da svako djelo ove prirode procesuiraju, a samo na osnovu eventualno dokazane krivice, materijalizuju pravo donošenjem i izvršenjem odgovarajuće sudske presude.

Posljedice ratnog sukoba i pojava koje se manifestuju tokom i nakon okončanja konflikta ukazuju na slabost društva da se odupre nastanku kriminalnih organizacija i njihovih aktivnosti usmjerenih na stvaranje kriminogenog ambijenta. Osim direktnog djelovanja na planu organizovanja i izvršenja krivičnih djela koja su karakteristična za tzv. organizovani kriminal, iz takvog okruženja nije rijetkost da se izvrši povezivanje sa još jednim rizikom današnjice – terorizmom – čije su posljedice u posljednjih skoro deceniju i po znatno opasnije od svih do sada poznatih oblika djelovanja. Sprega ovih faktora rezultira znatno sofisticiranijom podrškom kriminalnim aktivnostima i novim oblicima djelovanja, kakvi su recimo nelegalni finansijski tokovi kroz koje se vrši njihovo finansiranje. Takva situacija se dramatično razvija nakon otkrivanja činjenice da su i iz pojedinih državnih izvora finansirane terorističke aktivnosti, te je opredjeljenje da se na međunarodnom nivou povede odlučnija borba protiv terorizma dovelo do povećane pažnje i “premještanja” finansiranja terorizma u ilegalne tokove. To je dodatni razlog aktiviranja međunarodnih i nacionalnih institucija koje, osim djelovanja na normativnoj osnovi, fokus usmjeravaju ka praćenju rada nacionalnih sudova u implementaciji međunarodnih i nacionalnih standarda.

U više navrata praćeni su sudski postupci shodno ustaljenoj proceduri monitoringa, s tim što je pažnja usmjeravana na jedan od navedenih oblika, dok je ovaj projekat bio usmjeren ka više – uslovno rećeno – oblika i grupa krivićnih djela, sa ciljem ukupnog sagledavanja njihove pravićnosti i efikasnosti, odnosno zaštite prava ućesnika u postupku. Iz takvog opredjeljenja, rezultiralo je posmatranje krivićnih predmeta u oblasti organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zloćina, što je prilićno veliki materijalno pravni obim krivićnih djela u kojima se manifestuje jedan od navedenih vrsta kriminaliteta.

Poćetna premisa je bila da se kroz stvarnu nadlećnost sudova i organizacionu pripadnost sudskih vijeća u jednom broju predmeta posmatra rad na njima u periodu implementacije projekta. Na taj naćin je kroz rad monitora sagledavano nekoliko kljućnih elemenata koji su prepoznati kao referentni u pogledu opšte slike, odnosno stanja u odrećenoj fazi (sućenju u prvom stepenu) postupka, a prije svega:

- Autoritativnost, nezavisnost i nepristrasnost suda;
- Pravićnost i javnost rasprava;
- Javno izricanje presude;
- Jednakost pred sudom;
- Pretpostavka nevinosti;
- Adekvatno obavješćtavanje okrivljenog o optućnici u najkraćem roku i na jeziku koji razumije;
- Adekvatno vrijeme i uslovi za pripremu odbrane i komunikaciju sa advokatom po sopstvenom izboru, odnosno odbrana po slućbenoj dućnosti;
- Pravo na sućenje bez nepotrebnog odlaganja;
- Opšta zabrana sućenja u odsustvu;
- Pravo okrivljenog da pozove i ispita svjedoke;
- Pravo na prevoćenje;
- Pravo okrivljenog da ne bude primoran da svjedoći ili prizna krivicu;
- Druga prava imanentna poloćaju okrivljenog u ovoj fazi postupka.

Ne treba podsjećati da su u okviru navedenih naćela sadrćzana i ona koja su prepoznata u programu EU iz Štokholma: Evropa ljudskih prava – *Promovisanje i unaprećivanja koncepta osnovnih prava graćdana* i Evropa prava i pravde – *Harmonizacija i unifikacija evropskog prostora u oblasti prava i pravosuća*, odnosno sućtinska naćela Povelje o temeljnim pravima EU, Evropske konvencije o ljudskim pravima i sekundarnog zakonodavstva EU koje se tiće zaštite procesnih prava osumnjićenih i okrivljenih.¹

¹ Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings, (2009/C 295/01)

Izvještaj o napretku Crne Gore za 2013 godinu²

Prije neposrednog osvrta na naznačene postupke, u nekoliko osnovnih crta potrebno je izložiti pravnu i političku platformu djelovanja EU na planu praćenja ispunjenja obaveza iz procesa pristupanja, a koje su sadržane u naznačenom dokumentu.

Kada je u pitanju domaće rješavanje predmeta ratnih zločina, ukazano je da Crna Gora mora da se pozabavi nekažnjivošću, te da osigura da su odluke crnogorskog pravosuđa u predmetima ratnih zločina u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom, odnosno da odražavaju pravo Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Istovremeno, to podrazumijeva i potpunu primjenu domaće krivičnog prava. Kada je u pitanju djelovanje pravosuđa, čini se da se u opštem kontekstu dosta pažnje fokusira na nedostatak balansa između rezultata istraga, krivičnog gonjenja i presuda u slučajevima korupcije, uključujući slučajeve na visokom nivou.

Nedostaci u borbi protiv organizovanog kriminala se samo djelimično relativizuju činjenicom da je Crna Gora aktivno uključena u regionalnu i međunarodnu policijsku i pravosudnu saradnju. Priznaje se određeni napredak ostvaren u borbi protiv trgovine drogom, pri čemu je neophodno uložiti više napora u pretkrivičnim aktivnostima i operativnom radu policije. Takođe se ukazuje na nedostatak neophodnog bilansa rezultata proaktivnih istraga i pravosnažnih presuda u ostalim oblastima organizovanog kriminala, uključujući oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnih djela. Dodatno se pozivaju državni otragani da ulože napore kako bi se poboljšala koordinacija između organa za sprovođenje zakona i pravosudnih institucija i povećao kapacitet sprovođenja finansijskih istraga u vezi sa složenim krivičnim istragama. Ozbiljna zabrinutost je izražena i zbog ukidanja prvostepenih presuda u predmetima iz oblasti organizovanog kriminala.

U oblasti borbe protiv korupcije, implementacija relevantnog zakonodavnog okvira u Crnoj Gori je pokazala izvjesni broj nedostataka, gdje je potrebno preduzeti dalje aktivnosti u pravcu normativnog djelovanja. Ovo prevashodno na planu jačanja napora u pogledu razvijanja kredibilnog bilansa ostvarenih rezultata u oblasti istrage, procesuiranja i osuđujućih presuda u slučajevima korupcije. Poništavanje prvostepenih presuda u slučajevima korupcije i organizovanog kriminala stvara poseban razlog za zabrinutost, dok je broj pravosnažnih osuda još uvijek nizak.

Određeni napredak se bilježi u oblasti temeljnih prava, naročito kroz prenošenje međunarodnih instrumenata u domaću legilsativu. Ipak, nedostaci su prisutni kod zaštite

² *Strategija proširenja i glavni izazovi 2013-2014*, EC COM(2013) 700

ljudskih prava od strane pravosudnih i organa za sprovođenje zakona, naročito u pogledu vulnerabilnih grupa.

Prethodni rizici za efikasno i ažurno vođenje sudskih postupaka u predmetima ratnih zločina

Činjenica je da su istraga i krivični postupci u slučajevima ratnih zločina vrlo komplikovan i težak zadatak i to zbog više razloga. Vremenska distanca ukazuje na to da su ti zločini počinjeni prije više godina, a djelimično i na teritoriji druge države. Često se čini neizvodljivim sprovesti istragu isključivo u nacionalnim okvirima, a mogućnost obezbjeđenja dokaza kroz sistem uzajamne pravne pomoći je vrlo ograničena. Takođe je moguće da ni kod aktuelnih režima u mnogim državama ovog područja ne postoji uvijek potpuna spremnost za punu saradnju. Kako su aktuelne vlasti najčešće ekskluzivno u posjedu podataka, to sopstveni interes može opredijeliti zloupotrebu u davanju pristrasnih informacija, zavisno od političkih afiniteta.

Materijalni dokazi predstavljaju još jedan od problema, s obzirom na to da se zločini rijetko snimaju, a čak i kada takav snimak postoji, postoji čitav niz opstrukcija kada se želi dobiti na uvid. Do sada su se u praksi dokazi o ratnim zločinima uglavnom temeljili na izjavama svjedoka. Takvi svjedoci moraju se pronaći i pri tom biti voljni da daju inkriminišući iskaz, što oni nerado čine. Nije rijetkost ni da im bude prijećeno putem neposrednog pritiska ili pritiska na članove porodice, čime se zastrašuju i obeshrabruju. Zato se svjedoci radije odlučuju za anonimno svjedočenje, koje se ponekad crpi i iz izveštaja nevladinih organizacija, naročito onih sa visokim referentnim sposobnostima u prikupljanju materijala koji se može upotrijebiti u procesne svrhe. Međutim, praksa Evropskog suda za ljudska prava naročito ukazuje da se presuda ne može isključivo ili u svojem suštinskom elementu zasnivati na anonimnim svjedočenjima.³ Isto tako, postoji opravdana bojazan da će se lažnim svjedočenjem predmet usmjeriti u pogrešnom pravcu, kao što se može desiti da potpuno pouzdan svjedok nema sposobnost da vjerno reprodukuje inkriminirani događaj, odnosno uvjerljivo prenese činjenice odlučujuće za presuđenje. Na taj način i svjedok i žrtva bivaju stavljeni u težak položaj, trpeći psihološke posljedice.

Vremenska distanca je ozbiljan problem koji opterećuje ove predmete, jer ona čini da se umnogome optereti pamćenje svjedoka. Poznata je i činjenica da kontakti sa drugim žrtvama i bavljenje spornim događajima vremenom zamagljuju granicu između ličnog i zajedničkog iskustva, što može dovesti do kompromitacije svjedoka kada na red dođe prenošenje informacija o takvim događajima.

³ M. Pajičić, *Ugroženi svjedoci u kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu - Zagreb, vol. 12, broj 1/2005, str. 54; (*Presude: Kostovski protiv Holandije*, st. 44; *Doorson protiv Holandije*, st. 76; *van Mechelen protiv Holandije*, st. 55; *Visser protiv Holandije*, st.43 i *Birutis i drugi protiv Litvanije*, st.29)

Kako bio se na sistematičan i kvalitetan način pristupilo ovoj materiji, činjeni su pokušaji da se odgovarajućim strategijama olakša položaj sudova i učesnika u postupku radi sprovođenja suđenja za ratne zločine. Tako je Misija OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori svojevremeno razvila strategiju suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima. Strategija se sastojala od šest koraka koje je neophodno načiniti da bi se uspostavila valjana osnova za suđenja za ratne zločine i to:

- Procjena potreba
- Uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira
- Uspostavljanje jake mreže regionalne saradnje (prikupljanje dokaza, stručne sudskomedicinske usluge, program zaštite svjedoka)
- Obrazovanje i obuka
- Javno mnjenje i transparentnost postupka
- Saradnja i razmjena informacija sa Haškim Tribunalom

Institucionalna i organizaciona struktura pravosudnih organa u predmetima organizovanog kriminala, korupcije i ratnih zločina

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima („Sl. list CG, br. 22/08), izvršeno je amandiranje tada važećeg Zakona i propisano da se za suđenje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina obrazuju specijalizovana odjeljenja za suđenja u ovim predmetima u višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju. U skladu sa ovim zakonom, formirana su dva specijalizovana odjeljenja za suđenje u predmetima krivičnih djela organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina i to Specijalizovano odjeljenje u Višem sudu u Podgorici koje je počelo sa radom 1. septembra, 2008. godine i Specijalizovano odjeljenje u Višem sudu u Bijelom Polju koje je počelo sa radom 11.septembra 2008. godine.

U okviru njihove stvarne nadležnosti, ovi sudovi u prvom stepenu sude u krivičnom postupku za krivična djela organizovanog kriminala, bez obzira na visinu propisane kazne i krivičnom postupku za krivična djela sa elementima korupcije, i to: povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti; zloupotreba monopolističkog položaja; prouzrokovanje stečaja; prouzrokovanje lažnog stečaja; protivzakoniti uticaj; lažni bilans; zloupotreba procjene; odavanje poslovne tajne; odavanje i korišćenje berzanske tajne; primanje mita; davanje mita; zloupotreba službenog položaja, zloupotreba položaja u privrednom poslovanju, prevara u službi i zloupotreba ovlašćenja u privredi za koja je propisana kazna zatvora od osam godina i teža kazna. Takođe, u okviru svoje stvarnopravne nadležnosti ovi sudovi postupaju i u predmetima terorizma i ratnih zločina.

U odnosu na koruptivna krivična djela, za postupanje su nadležni viši i osnovni sudovi. Osnovni sudovi su nadležni za postupanje u predmetima koruptivnih krivičnih djela i to: zloupotreba položaja u privrednom poslovanju (čl.272 st. 1 i 2); zloupotreba ovlaštenja u privredi (čl. 276 st. 1 KZ); primanje mita u privrednom poslovanju (čl. 276a KZ); davanje mita u privrednom poslovanju (čl. 276b); zloupotreba službenog položaja (čl. 416 st.1 KZ); nesavjesan rad u službi (čl. 417 KZ); prevara u službi (čl. 419 st. 1 KZ) i navođenje na protivzakoniti uticaj (čl. 422a KZ). U okviru Apelacionog suda Crne Gore je formirano krivično odjeljenje u kome se, pored ostalih nadležnosti, odlučuje o žalbama protiv prvostepenih odluka viših sudova u predmetima za krivična djela organizovanog kriminala i korupcije.

Statistika i praksa sudova u Crnoj Gori u predmetima organizovanog kriminala, korupcije i ratnih zločina

Pravosuđe Crne Gore je već sprovelo nekoliko postupaka za ratne zločine, a ovaj projekat je djelimično obuhvatio i praćenje jednog od takvih suđenja. Što se tiče posljednjeg publikovanog izvještaja o radu sudova, odnosno izvještajnog perioda (2012. godina), dva specijalizovana odjeljenja pri višim sudovima koji sude predmete organizovanog kriminala, korupcije i ratnih zločina, imala su **u radu ukupno** 76 predmeta, riješeno je 42 predmeta, a ostalo neriješeno 44,74%. Međutim, priliv u ovoj izvještajnoj godini je bio veći u odnosu na prethodnu za 13,33%.⁴

Istovremeno, treba istaći da je u Vrhovnom državnom tužilaštvu Crne Gore – Odjeljenju za suzbijanje organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, na projektu „Borba protiv organizovanog kriminala i korupcije – Jačanje tužilačke mreže“, počeo sa radom upućeni tužilac Evropske Unije. Za sprovođenje ovog projekta zaduženi su Njemačka organizacija za međunarodnu saradnju i Holandski centar za međunarodnu saradnju.⁵

Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, pak, u izvještajnoj godini sudovi su donijeli 87 presuda protiv **pojedinih učinilaca** ovih krivičnih djela obuhvaćenih optužnim aktima. Osuđujućom presudom riješeno je 82,75% podignutih optužnica, 12,64% je oslobađajućih i 4,59% odbijajućih presuda. U predmetima organizovanog kriminala procenat osuđujućih presuda je 92%, a u odnosu na po jednog učinioca donijete su oslobađajuće i odbijajuće presude. U oblasti korupcije taj procenat je nepovoljniji – 79,05% je osuđujućih, 16,12% oslobađajućih i 4,83% odbijajućih presuda, što se objašnjava činjenicom da je po Zakonu o sudovima Odjeljenje dobilo u stvarnu nadležnost slučajevima korupcije koji su prije više

⁴ Izvor: *Izvještaj o radu sudova u Crnoj Gori za 2012.godinu*

⁵ Izvor: *Izvještaj o radu Državnog tužilaštva Crne Gore za 2012.godinu*

godina istraživani i čije procesuiranje je bilo u nadležnosti osnovnih sudova i osnovnih državnih tužilaštava, i to oni slučajevi koji su u žalbenom postupku ukinuti i vraćeni na ponovni postupak.⁶

U odnosu na dosadašnje aktivnosti sudova po pitanju suđenja za ratne zločine, Viši sud u Bjelom Polju, pravosnažno je osudio 9. septembra 2002. godine Nebojšu Ranisavljevića na 15 godina zatvora zbog ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, dok su oslobađajuće presude donijete u predmetima "Kaluderski laz" (nepravosnažna prvostepena presuda), "Deportacije" i "Bukovica".⁷ U slučaju Morinj suđenje je trajalo i obuhvaćeno i ovom publikacijom. To se odnosi na dio presude kojim su osuđena četvorica od šest optuženih, nakon čega je donijeta nova prvostepena presuda kojom su četvorica optuženih kažnjeni na kazne zatvora u trajanju od dvije do četiri godine (ukupno 12 godina).

Međunarodni izvori presuđenja u predmetima ratnih zločina

Ženevska konvencija (IV) u vezi sa zaštitom civila u vrijeme rata od 12. avgusta 1949. godine i Drugi dopunski Protokol Ženevskim konvencijama koji se odnosi na zaštitu žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba od 8. juna 1977.godine temeljni su osnov međunarodnog prava u suđenjima za ratne zločine koji su gonjeni od strane crnogorskih sudova. Imajući u vidu naprijed označenu strategiju djelovanja domaćih sudova kod rješavanja predmeta ratnih zločina, od istih se očekivala primjena i korišćenje iskustava Haškog Tribunala, kao dio procesne i materijalnopravne osnove presuđenja⁸. U tom smislu važno je napomenuti određene presude *Evropskog suda za ljudska prava*, sa posebnim akcentom na predmete *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine* od 18. jula, 2013.godine⁹, odnosno, takođe u pogledu blažeg zakona, slučaj *Scoppola protiv Italije* od 17. septembra, 2009.godine.

Osim često puta pominjane ustavne odrednice koja daje primat međunarodnom pravu u odnosu na domaće zakonodavstvo (čl.9.Ustava Crne Gore), odnosno ustavno-pravnih

⁶ Isto,

⁷ *Pripadnici JNA Ivo Gojnić, Špiro Lučić, Ivo Menzalin i Boro Gligić su nepravosnažno osuđeni na ukupno 12 godina zatvora za ratni zločin počinjen u logoru Morinj '91 i '92 godine nad hrvatskim zarobljenicima uhapšenim na području Dubrovnika. Mladen Govedarica i Zlatko Tarle su oslobođeni optužbi jer nije bilo nesumnjivih dokaza da su počinili ratni zločin. Treba napomenuti da je ova presuda potvrđena u dijelu koji se odnosi na oslobađanje od odgovornosti, a ukinuta u dijelu kojim se četvorica optuženih oglašavaju krivim. Suđenje je u toku po treći put, a jednim dijelom ovaj slučaj pratio je monitoring tim Projekta.*

⁸ R. Steinberg,ed, *Procjena nasljeđa MKSJ*, EU, UN, Vlada Kraljevine Holandije, 2011. (Vidjeti članke S.Brammertz, J.Lenarčić, str, 55 i 63)

⁹ Povreda člana 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima (*obratiti pažnju na izdvojeno mišljenje Pinto de Albuquerque, kojem se pridružuje sudija Vučinić u dijelu primjene međunarodnog prava kao materijalno-pravne osnove presuđenja u krivičnim postupcima*)

garancija o jednakosti pred zakonom, zaštiti fizičkog i psihičkog integriteta svake osobe (nepovredivosti ličnosti), ustavne garancije poštovanja ljudske ličnosti i dostojanstva u krivičnom i svakom drugom postupku, u slučaju lišenja, odnosno ograničenja slobode i za vrijeme izvršavanja kazne kao dijela procesnih i materijalno pravnih garancija, nacionalni sudovi u predmetima ratnih zločina sude na osnovu odredaba Krivičnog zakonika i to onih predviđenih u Glavi XXXV koji se tiču krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom.

U procesnom smislu osnovu postupka u predmetima ratnih zločina, uključujući i predmete koji se tiču međunarodne saradnje, čine Zakonik o krivičnom postupku, Zakon o državnom tužiocu, Zakon o zaštiti svjedoka, Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, od ratifikacije i Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, kao i drugi relevantni propisi.

Predmeti vezani za krivična djela ratnih zločina

Predmet(i) ratnih zločina u domenu rada na ovom projektu posmatrani su kroz prvostepeni postupak i nisu imali mnogo udjela u rada sudova u statističkom smislu. Bliže rečeno, pred višim sudovima u Crnoj Gori, tokom 2013. Godine, u prvom stepenu su procesuirana dva predmeta, od kojih je prvostepena presuda donijeta u predmetu „Kaluderski laz” (optuženi su oslobođeni optužbe), dok je postupak u predmetu „Morinj” još bio u toku.¹⁰

U periodu od 7. maja do 16.jula 2013. godine, projektni tim je prisustvovao glavnom pretresu na sedam zakazivanih ročišta u slučaju „Morinj”, koji se ticao optužbe za ratni zločin protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika, počinjenih protiv ratnih zarobljenika i civila sa dubrovačkog područja u logoru Morinj u blizini Kotora 1991. i 1992. godine. Značajan input je činjenica da su prvostepene presude u ovom predmetu donošene dva puta i to prva sredinom 2010. godine i druga u januaru, 2012.godine. U oba slučaja, presude su ukidane od strane Apelacionog suda, a karakteristika ovih suđenja je bila izuzetno složena činjenična građa postupka, veliki broj svjedoka (preko 200 predloženih) i elemenat inostranosti u pogledu pribavljanja dokaza i ispitivanja svjedoka u postupku.

S obzirom na to da se radi o treći put ponovljenom postupku po ukidanju prvostepenih presuda, potrebno je napomenuti da ovo nisu bila jedina ročišta za glavni pretres, odnosno da je postupak tekao i prije početka njegovog praćenja od strane projektnog tima, kao i to

¹⁰ *Naknadno donijeta prvostepena presuda (jul, 2013.godine)*

da je bilo ročišta na kojima pretres nije direktno praćen. Prosječno vrijeme koje su monitori proveli u sudu na ovim ročištima za glavni pretres je iznosilo oko 100 minuta.

Karakteristike ovog sudskog postupka bi se generalno mogle definisati kao zakonite i sa aspekta opšte pravičnosti korektne. Tehničke karakteristike prostora omogućavale su praćenje suđenja, a fizička bezbjednost učesnika i javnost u postupku je bila obezbijedena. Sami postupak se odvijao i prije ovih ročišta, odnosno krivični predmet je već bio u radu kod Vijeća. Imajući u vidu fazu postupka i složenost pravnog i činjeničnog supstrata, kao i težinu krivičnih djela, prema očekivanju optužene su branili branioци po sopstvenom izboru. Samo u jednom slučaju od praćenih sedam ročišta pretres nije održan, jer su branioци tražili odlaganje zbog izmijenjene optužnice, radi što kvalitetnije pripreme odbrane. Jednom od branilaca, kao i većini optuženih nije bila uručena optužnica, što je sudsko vijeće učinilo tom prilikom. Opšti utisak tokom praćenja ovog postupka je bila nesmetana komunikacija optuženih sa branioциma, a u smislu kvaliteta i pripremljenosti branilaca nije bilo naznaka koje bi upućivale na profesionalne nedostatke u odbrani. Naprotiv, monitori ukazuju na izuzetno aktivan položaj branilaca koji su po oštroj cjeni bili vrlo poznati i dobro pripremljeni za postupanje u predmetu.

Prema nalazima izvještača sa suđenja procesna disciplina je bila očuvana, a u onim slučajevima kada je bilo remećenja reda u sudnici predsjednik vijeća je blagovremeno reagovao upozorenjem i prijetnjom drugim procesnim mjerama. Iako je suđenje u svemu bilo regularno, zabilježene su tenzije unutar i ispred zgrade suda.

Na pojedinim ročištima zabilježeno je odsustvo jednog broja pozvanih učesnika postupka, što nije uticalo na procesne pretpostavke za njihovo održavanje. Sama dinamika i broj ročišta ukazuju na ažurnost postupka, iako u predmetu nije bio određen pritvor kao mjera obezbjeđenja prisustva optuženih u postupku nakon podizanja optužnice. U tom smislu monitori zapažaju da se tokom suđenja uporno insistiralo na jednom broju lica koja su pozvana da svjedoče, a nijesu bila dostupna pravosuđu Crne Gore, niti su mogla biti obezbijedena kroz postupak u okviru međunarodne pravne pomoći.

Suđenje je dodatno opterećeno pritiscima civilnog sektora i udruženja koja okupljaju žrtve torture, a koje su, prema iskazima brojnih svjedoka saslušanih u ovom predmetu, pretrpjele tokom boravka u objektima u Morinju. U svojim zahtjevima, insistirali su na ocjeni da se radi o brojnim opstrukcijama suđenju, dok je odbrana u jednom broju slučajeva ukazivala na nelogičnosti i neodrživost pojedinih dokaza, dokaznih sredstava i iskaza svjedoka. U tom smislu sud je izveo brojne dokaze, a jedan dio predloga za izvođenjem dokaza je odbijen. Sud je nakon početka trećeg suđenja u martu 2013.godine sačinio plan izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka, kako bi se predmet okončao bez

nepotrebnog odugovlačenja, a termini i vrijeme održavanja pojedinih ročišta u poređenju sa planom stvaraju utisak da se Sud toga i držao.

Ovaj projekat nije imao za cilj da utvrđuje materijalno-pravne nedostatke tokom suđenja koji su u eksternim izvještajima često navođeni u smislu nepoznavanje međunarodnog pravnog okvira kao izvora presuđenja. Razlog je što drugostepeni sud nakon treće i posljednje presude, shodno čl.407. Zakonika o krivičnom postupku, ima obavezu da sam donese presudu u ovom predmetu, pri čemu će se morati odrediti i prema materijalnom pravu kao osnovu presuđenja. Zbog toga su suštinske aktivnosti monitoringa bile usmjerene na opštu pravičnost postupka i zaštitu učesnika u njemu. Moglo bi se reći da opšti utisak o sprovedenom praćenju postupka vjerovatno nema težinu kao prethodni u smislu uočavanja procesnih nedostataka, s obzirom na to da su sve stranke, učesnici u postupku, kao i prvostepeni sud, svoj rad usmjerili i zasnovali na ukidnim razlozima, odnosno nedostacima iz prethodnih presuda.

Nesporo je da je postupak bio složen prema broju učesnika, naročito svjedoka koji su ispitani u pogledu činjenica i okolnosti koje nijesu bile vezane samo za utvrđivanje činjenica, već i identitet optuženih u smislu djela koja su im stavljena na teret. Prema predlozima optužbe i zastupnicima oštećenih trebalo je saslušati skoro dvije stotine svjedoka, od kojih većina živi na teritoriji Republike Hrvatske ili u drugim zemljama, dakle izvan Crne Gore. Drugi važan element u procesnom pristupu ovom predmetu jeste vremenska distanca od inkriminisanog događaja, koja uslovljava nedostatak materijalnih dokaza i može uticati na kredibilitet pojedinih svjedočenja. Konačno, u završnoj fazi suđenja predsjednica sudskog vijeća je odbila sve predloge stranaka u pogledu pribavljanja novih dokaza i saslušanja svjedoka, sa obrazloženjem da je prikupljena procesna građa bila dovoljna da se utvrdi činjenično stanje u označenom predmetu. Iz takvih nalaza, završne riječi u postupku su date na ročištu 23.jula, 2013.godine, a presuda je objavljena 31. jula uz osudu optuženih kako je to već navedeno u ovom izvještaju.

Krivični postupci zasnovani na krivičnim djelima korupcije

U ukupnom zbiru posmatranih predmeta, bilo je deset onih koji se mogu okarakterisati kao predmeti zasnovani na krivičnim djelima sa elementima korupcije. Najčešće je u pitanju krivično djelo zloupotreba službenog položaja, koja se odnosi na "protivpravno iskorišćavanje službenog položaja ili ovlašćenja, prekoračenje granica službenog ovlašćenja ili nevršenje svoje službene dužnosti radi pribavljanja, sebi ili drugom, koristi kojom prilikom se drugom nanese šteta ili teže povrijedi prava drugog". Kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela postoji ako je pribavljena imovinska korist u iznosu preko tri hiljade eura, odnosno ako vrijednost pribavljene imovinske koristi prelazi iznos od trideset hiljada eura,

za koje je predviđena stroža zatvorska kazna (*kvalifikovani vid, član 416 Krivičnog zakonika*). U jednom slučaju se radilo o krivičnom djelu Zloupotreba ovlašćenja u privredi (član 276 KZ), a u još jednom predmetu o krivičnom djelu primanja mita (iz člana 423 KZ). Kad govorimo o ovom posljednjem, treba napomenuti da je optužnica zasnovana na inkriminisanoj radnji učinjenoj prije stupanja na snagu izmjena i dopuna Krivičnog zakonika kojim su propisana nova krivična djela, odnosno kojima su odvojena krivična djela primanja i davanja mita u privrednom poslovanju (čl.276a i 276b KZ). U pojedinim predmetima, vrijednost štetne radnje se procjenjivala i na milionske iznose, a najčešći vid štetne posljedice je proizilazio iz poreskih malverzacija (neprijavljivanju poreske obaveze), preduzimanja poslova koji su štetili interesima osnivača, povredi javnog interesa, otuđenju imovine i slično.

Sa stanovišta prava učesnika u postupku, reklo bi se da je, kada je sud u pitanju, poštovana pretpostavka nevinosti i prava optuženih u postupku, što se ne bi moglo reći za medijske izvještaje zasnovane na praćenju pojedinih predmeta. Pritvor, kao mjera obezbjeđenja prisustva okrivljenog u postupku, je bio određen u dva slučaja, a u ostalim slučajevima je okrivljenima bilo omogućeno da se brane sa slobode.

Bitna karakteristika ovih predmeta jeste njihova složenost i zahtjev za specifičnim stručnim znanjima, koja su u funkciji utvrđivanja činjeničnog stanja. Tako je u naznačenim predmetima postojala nužna potreba za vještačenjem, kako bi se utvrdila ne samo krivica ili njeno nepostojanje, već i eventualne kvalifikatorne okolnosti koje su od značaja za stepenovanje odgovornosti. Postupci su bili javni, pristup sudnici omogućen, a jedini problem koji je tehničke, koliko i suštinske prirode i važi za sva suđenja i pristup ovom sudu, jeste nedostatak uslova za pristup lica sa invaliditetom.

Najveći broj optuženih je izabrao branioca po svom izboru, a u jednom slučaju je zabilježeno da je suđenje odloženo, jer optuženi nije imao branioca. U svim predmetima, postupak je započet prije praćenog ročišta, a pojedina suđenja su trajala i po sedam godina do tog trenutka. U jednom takvom konkretnom slučaju, reklo bi se da se radilo o relativno jednostavnom predmetu, bez elementa inostranosti, sa potencijalno oštećenim poslovnim subjektom na teritoriji Crne Gore, a koji je naknadno ishodovao oslobađajućom presudom zbog nedostatka dokaza, odnosno činjenice da tužilaštvo ni nakon sedam godina od podizanja optužnice nije dokazalo postojanje krivičnog djela za koje se tereti optuženi u ovom predmetu.

Za jedan broj predmeta treba reći da su zaista kompleksni, kako zbog činjenične građe, velikog broja okrivljenih, odnosno optuženih, svjedoka, potrebe za vještačenjem i dostavljanjem podataka i složenosti materijalnih dokaza, tako i zbog konstantnog medijskog pritiska koji najvećim dijelom prati sadržinu optužnice. U ovim predmetima je

zapažena relativno efikasna dinamika postupka i ažurnost postupajućeg sudije, s tim da za potrebe ovog izvještaja treba uzeti u obzir samo vrijeme u kojemu je monitoring sproveden, a to je najvećim dijelom prva polovina 2013. godine.

Posmatrano u cjelini, tokom praćenja nije bilo prigovora na pravičnost postupka, što će reći da je suđenje teklo u granicama zakona i relevantnih međunarodnih standarda. Prema nalazima monitora, sudeće sudije su bile uspješne u očuvanju procesne discipline, a u suštini za reakcijom po tom pitanju i nije bilo potrebe.

Indikativno je da je u pojedinim predmetima zabilježen slučaj podnošenja predloga za pozivanje svjedoka, a da je ista strana u postupku koja se na to pozivala kasnije odustajala od tog predloga uz obrazloženje da za to nema potrebe, što svakako nepotrebno odugovlači postupak i bespotrebno angažuje pravosudni aparat. Treba napomenuti da praksa Evropskog suda za ljudska prava navodi na zaključak da se u takvim slučajevima dužina suđenja treba sagledati u kontekstu doprinosa svake stranke odugovlačenju postupka u konkretnom slučaju.¹¹

Za ovakve slučajeve može se utvrditi još jedna opšta karakteristika koja može predstavljati opstrukciju dokazivanju, a to je pojava većeg broja povezanih lica u svojstvu okrivljenih, optuženih i svjedoka, što na neki način uslovljava spregu različitih faktora, sa različitim interesima tokom i u pogledu samog ishoda postupka.

Kada se to tiče prisustva suđenju, prema nalazima monitora zaključuje se da, po pravilu, ročištima za pretres ne prisustvuju sva pozvana lica, te da u pojedinim slučajevima i ne opravdavaju svoje odsustvo sa suđenja iako su uredno pozvani. U drugim pak slučajevima, zaključuje se da ročištima nijesu pristupila lica koja nijesu mogla biti pronađena na prijavljenoj adresi, iako se radilo o izrazito medijski eksponiranim ličnostima u domenu sektora privrednog i finansijskog poslovanja. Pitanje dostave sudskih pismena je sporna tema i ne vezuje se samo za predmete koji su praćeni za potrebe ovog projekta, ali svakako ima posebnu težinu u slučajevima kada se na dugi rok i u ovako složenim predmetima angažuje cijeli pravosudni aparat.

U jednom od praćenih slučajeva, registrovano je da branilac nije bio spreman da se upusti u odbranu, zbog čega je ročište odloženo za 20 dana kako bi se pripremila odbrana optuženog odgovarajućeg kvaliteta¹², ali je i u tom slučaju sud angažovan za relativno kratko vrijeme održavajući ročište u trajanju od 30 minuta.

¹¹ Evropski sud za ljudska prava, slučaj *Vernillo protiv Francuske*, presuda od 20. Februara, 1991, st. 38.

¹² Evropski sud za ljudska prava, slučaj *Foucher protiv Francuske*, presuda od 18. Marta, 1997.godine

Kao i u drugim predmetima, tokom suđenja nije bila zapažena upotreba telekomunikacionih uređaja bez odobrenja predsjedavajućeg vijeća, s tim što su znakovi upozorenja bili vidno istaknuti u holovima suda. Tehnički uslovi za praćenje suđenja su bili zadovoljavajući i nije bilo prigovora tim povodom. Nisu zabilježene tenzije unutar i izvan sudnice koje su članovi projektnog tima registrovali tokom praćenja ročišta. U jednom slučaju, predstavniku monitoring tima nije bio dozvoljen ulazak u sudnicu zbog neadekvatne odjeće, odnosno *dress code-a* kakav važi za ulazak u prostorije Višeg suda u Podgorici.

Predmeti i krivična djela sa obilježjima organizovanog kriminala

Članom 401 Krivičnog zakonika („Službeni list RCG”, br. 70/03 i 47/06 i "Službeni list CG", broj 40/08, 64/11 i 40/13) propisano je krivično djelo Kriminalno udruživanje, koje podrazumijeva organizovanje grupe ili drugog udruženja koja imaju za cilj vršenje krivičnih djela za koje se može izreći kazna zatvora od jedne godine ili teža kazna. Osim navedenog, ova odredba KZ sadrži kako kvalifikovane oblike navedenog krivičnog djela, tako i olakšavajuće okolnosti koje se povezuju sa ponašanjem organizatora i pripadnika nakon udruživanja, a prije preduzimanja radnje propisanog krivičnog djela.

Krivičnim zakonikom Crne Gore (član 401a) data je definicija stvaranja kriminalne organizacije povezivanjem radnje: organizovanja kriminalne organizacije, sa ciljem vršenja krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna.

Istom odredbom je propisana olakšavajuća okolnost i umanjena zapriječena kazna organizatoru kriminalne organizacije ukoliko otkrivanjem kriminalne organizacije ili na drugi način spriječi izvršenje krivičnih djela radi kojih je organizacija stvorena, a predviđena je i mogućnost oslobođanja od kazne. Pod istim okolnostima pripadnik kriminalne organizacije koji otkrije kriminalnu organizaciju ili doprinese njenom otkrivanju, kazniće se blažom kaznom u odnosu na osnovnu, a može biti i oslobođen od kazne. Konačno, organizator i pripadnik kriminalne organizacije koji učini krivično djelo u sastavu kriminalne organizacije, ima se kazniti i za to krivično djelo.

Zakonik o krivičnom postupku ("Sl.list CG", br.57/09, 49/10) u članu 22 pod organizovanim kriminalom podrazumijeva organizaciju koju čine tri ili više lica, čiji je cilj vršenje krivičnih djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi sticanja nezakonite dobiti ili moći, ukoliko su ispunjena najmanje tri od navedenih uslova:

- da je svaki član kriminalne organizacije imao unaprijed određeni ili očigledno odredivi zadatak ili ulogu;
- da je djelovanje kriminalne organizacije planirano na duže vrijeme ili za neograničeni vremenski period;
- da se djelovanje kriminalne organizacije zasniva na primjeni određenih pravila unutrašnje kontrole i discipline članova;
- da se djelovanje kriminalne organizacije planira i sprovodi u međunarodnim razmjerama;
- da se u djelovanju kriminalne organizacije primjenjuje nasilje ili zastrašivanje ili da postoji spremnost za njihovu primjenu;
- da se u djelovanju kriminalne organizacije koriste privredne ili poslovne strukture;
- da se u djelovanju kriminalne organizacije koristi pranje novca ili nezakonito stečene dobiti, ili
- da postoji uticaj kriminalne organizacije ili njenog dijela na političku vlast, sredstva javnog informisanja, zakonodavnu, izvršnu ili sudsku vlast ili na druge važne društvene ili ekonomske činioce.

Potrebno je napomenuti da su navedene definicije zasnovane na *Okvirnoj odluci Savjeta EU o borbi protiv organizovanog kriminala od 24. oktobra 2008.godine*, kojom se obezbjeđuje harmonizacija definicija krivičnog djela između različitih zemalja članica (odnosi se na kriminalnu organizaciju) i utvrđuju odgovarajuće kazne za krivična djela sa sljedećim obilježjima:

- Aktivno učešće u krivičnim aktivnostima organizacije, znajući njihov cilj ili namjeru organizacije da izvrši krivično djelo;
- Dogovor o izvršenju krivičnih djela bez obaveznog učešća u njihovom izvršenju.

Istom Okvirnom odlukom je predviđeno ujednačavanje krivično-pravnih standarda koji se tiču krivičnih djela povezanih sa učešćem u kriminalnoj organizaciji, kao i posebnih okolnosti koje mogu biti od uticaja na umanjenje kazne, odnosno odgovornost pravnih lica i njihovo kažnjavanje.¹³

Strategija borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala u Crnoj Gori koja je donijeta za period 2010–2014 prepoznala je određene pojavne oblike organizovanog kriminala: zloupotreba opojnih droga, oružja, nezakonite migracije, krijumčarenje motornih vozila i drugih vrsta roba, pranje novca, kao i visokotehnološki kriminal. Imajući u vidu razvoj ovog fenomena i sposobnost čestih promjena i pravaca djelovanja kriminala, ova Strategija je

¹³ Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime

ostavila „otvoreno pitanje“ liste pojava, kako bi na nivou akcionih planova mogla eventualno da koriguje pravce djelovanja i registruje nove aktuelne i potencijalne rizike u borbi protiv ovih pojava.

Prema publikovanom *Izveštaju o radu sudova u Crnoj Gori za 2012.godinu* (izdanje Sudskog savjeta) pred dva crnogorska specijalna sudska odjeljenja u radu je bilo ukupno 24 predmeta iz oblasti organizovanog kriminala (17 u Podgorici i 7 u Bijelom Polju), od čega je riješeno 15 (10 u Podgorici i pet u Bijelom Polju). Na kraju izvještajnog perioda bilo je na ukupnom nivou 37,50 % neriješenih predmeta, od čega 41,18 % u Podgorici i 28,57 % u Bijelom Polju.

U postupcima koji su posmatrani tokom ovog projekta, najčešći vid i kvalifikacija krivičnog djela iz optužnice se odnosila na odredbu čl.401. KZ, odnosno kriminalno udruživanje, zatim čl.401a - stvaranje kriminalne organizacije. U okviru sprovedenog istražnog postupka i prema podignutim optužnicama, osim navedenih, dio optužbi se odnosio i na krivična djela trgovine ljudima, posredovanja u prostituciji, pranje novca i falsifikovanje novca.

Opšti utisak govori o nekoliko spornih pitanja koja su se otvarala u toku suđenja, uz napomenu da je jedan dio tih pitanja suštinski vezan za dokazivanje, dokazna sredstva i dokaze pribavljene u prekrivičnom postupku.

Imajući u vidu odredbe Zakonika o krivičnom postupku, koje se tiču *mera tajnog nadzora* u postupcima su se otvarala pitanja zakonitosti kod njihovog određivanja, sprovođenja i dileme u pogledu valjanosti tako pribavljenih dokaza.

Članom 157 Zakonika o krivičnom postupku je propisano da su mjere tajnog nadzora:

1. tajni nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, odnosno druge komunikacije koja se vrši putem sredstava za tehničku komunikaciju na daljinu, kao i privatnih razgovora koji se obavljaju u privatnim ili javnim prostorijama ili na otvorenom;
2. tajno fotografisanje i vizuelno snimanje u privatnim prostorijama;
3. tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta.

Osima u navedenim oblicima, ako okolnosti slučaja ukazuju da će se sa najmanje povreda prava na privatnost prikupiti dokazi, prema počiniocima krivičnih djela iz čl.158 Zakonika o krivičnom postupku¹⁴ mogu se odrediti sljedeće mjere tajnog nadzora:

¹⁴ Krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora u trajanju od deset godina ili teža kazna; KD sa elementima organizovanog kriminala; KD sa elementima korupcije, i to: pranje novca, prouzrokovanje lažnog stečaja, zloupotreba procjene, primanje mita, davanje mita, odavanje službene tajne, protivzakonito posredovanje, kao i zloupotreba ovlašćenja u privredi, zloupotreba službenog položaja i prevara u službi za koja je propisana kazna

- simulirana kupovina predmeta ili lica i simulirano davanje i primanje mita;
- praćenje prevoza i isporuke predmeta krivičnog djela;
- snimanje razgovora uz prethodno informisanje i saglasnost jednog od učesnika razgovora;
- angažovanje prikrivenog isljednika i saradnika.

Mjere tajnog nadzora (MTN) se mogu *narediti* i prema licu za koje postoje osnovi sumnje da izvršiocu ili od izvršioca krivičnih djela iz člana 158 Zakonika prenosi poruke u vezi sa krivičnim djelom, odnosno da se izvršilac služi njihovim priključcima na telefon ili drugim sredstvima za elektronsku komunikaciju.

U naprijed iznijetom smislu, tokom suđenja se naročito ukazivalo na nedorečenost zakonskih odredbi kojima se definiše trenutak od kojeg počinje teći primjena mjera tajnog nadzora, činjenicu da su se mjere počele primijenjivati prije nego što su odobrene (prije izdavanja naredbe od ovlašćenog organa¹⁵) i trajale duže nego što je to naredbom određeno, način i vrijeme kada se okrivljeni obavještava o primjeni mjera tajnog nadzora, kao i pitanje validnosti dokaza pribavljenih na takav način. Osim zakonskih pretpostavki koje ovlašćuju nadležne organe za određivanje mjera tajnog nadzora, otvara se niz pitanja zaštite ljudskih prava i sloboda, te sadržine i značenja norme iz čl.17 Zakonika o krivičnom postupku kojom je propisano da se „sudska odluka ne može zasnivati na dokazima koji su pribavljeni povredama ljudskih prava i osnovnih sloboda zajemčenih Ustavom ili potvrđenim međunarodnim ugovorima, ili na dokazima koji su pribavljeni povredama odredaba krivičnog postupka, kao i drugim dokazima za koje se iz njih saznalo, niti se takvi dokazi mogu koristiti u postupku“. Iz takvog pristupa slijedi da bi se kod određivanja i sprovođenja MTN, kao i kod određivanja prema valjanosti dokaznog materijala pribavljenog tim putem, morala uzeti u obzir praksa Evropskog suda za ljudska prava u krivičnim predmetima, uz uslov da se standard primijeni u cjelosti samo na konkretan slučaj, a ne kao opšta klauzula.

Imajući u vidu tok postupka, monitori nijesu zapazili ozbiljnije povrede pravičnosti sudskog postupka, uz napomenu da se to odnosi na postupak kao cjelinu, a ne njegove pojedine elemente. Zastupanje je bilo opredijeljeno izborom branioca od strane okrivljenih, a kvalitet odbrane nije dovođen u pitanje, niti je sud na to upozoravao tokom suđenja. Primijećeno je i to da se kod više saokrivljenih, odnosno saoptuženih javlja jedan te isti

zatvora od osam godina ili teža kazna; KD otmica, iznuda, ucjena, posredovanje u vršenju prostitucije, prikazivanje pornografskog materijala, zelenaštvo, utaja poreza i doprinosa, krijumčarenje, nedozvoljeno prerađivanje, odlaganje i skladištenje opasnih materija, napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti, sprječavanje dokazivanja, zločinačko udruživanje, nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija, nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi; KD protiv bezbjednosti računarskih podataka.

¹⁵ MTN na obrazloženi predlog državnog tužioca, pisanom naredbom određuje sudija za istragu.

branilac, što odbranu **može** dovesti u svojevrzni konflikt interesa kada se u kontekst stave prava branjenika.

Tehničke mjere zaštite i sigurnosti učesnika i javnosti u postupku su bile sprovedene u skladu sa pravilima, a tokom suđenja je bilo neznatnih tenzija, koje je vijeće u sklopu mjera procesne discipline blagovremeno otklonilo.

Sljedeći problem koji se javljao tokom suđenja je pasivno držanje pojedinih organa po zahtjevu suda za dostavljanjem podataka i informacija od značaja za ažurno vođenje postupka. Nadalje, uočeno je da su u pojedinim predmetima dostavljeni nepotpuni i nedovoljno obrađeni nalazi i mišljenja sudskih vještaka, što je u procesnom smislu tražilo njihovo vraćanje na dopunu. Iz takvih okolnosti i dodatnih razloga odugovlačenja, može se opravdano postaviti pitanje dužine trajanja sudskih postupaka, mada je i to pitanje vezano za individualizaciju svakog slučaja, odnosno konkretizaciju razloga opstrukcije suđenja ili usporene dinamike postupka. I u ovom slučaju bilo bi neophodno primijeniti standarde Evropskog suda za ljudska prava kako bi se izveo bilo kakav zaključak, a tokom suđenja nije bilo naznaka o tome da li su korišteni mehanizmi ubrzanja postupka u praćenim predmetima, saglasno *Zakonu o ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku*¹⁶.

U jednom od predmeta konstatovano je da se suđenje odvija u odsustvu optuženog, dok je u drugim slučajevima prisustvo optuženog bilo uglavnom obezbijeđeno. Isključenje javnosti je bilo rijetka pojava i to se dešavalo u predmetima sa određenim mjerama tajnog nadzora kako bi se očuvala prava okrivljenih i stranaka u postupku.

U pojedinim predmetima su postojala znatna odstupanja u iskazima svjedoka data u ranijim fazama postupka, što može upućivati na njihovo zastrašivanje ili instruiranje, naročito kada se noviji iskaz očigledno temelji na diskutabilnim činjenicama i predstavama svjedoka koji aje iskaz ili se ti iskazi uporede sa ostalom dokaznom građom. Karakteristika postupka u pojedinim predmetima je bila i zloupotreba maloljetnih lica (u statusu žrtve) kada se to tiče posredovanja u vršenju prostitucije. Osim toga, kod pojedinih predmeta javljao se veoma veliki broj učesnika u postupku, složenost činjeničnog supstrata i očigledna povezanost kriminalnih radnji sa prekograničnim kriminalom.

Konačno, u pojedinim predmetima je bilo opstrukcija suđenja usljed neodazivanja pojedinih učesnika postupka, što je takođe uslovljavalo dodatna odlaganja i kašnjenje u postupcima. No ipak, nakon isteka perioda posmatranja, u saznanju smo da je u jednom broju ovih predmeta, nedugo posle praćenja, donijeta osuđujuća i pravnosnažna presuda (najmanje dva veoma složena slučaja).

¹⁶ Sl.list CG, broj 11/07

Zaključak

Opšti utisak je da su naznačeni predmeti još uvijek izazov za crnogorsko pravosuđe, naročito ako se ima u vidu broj predmeta u radu, broj ukinutih odluka i broj neriješenih predmeta (koji su još uvijek procentualno visoki), te u narednom periodu treba ojačati resurse pravosudnih institucija. Ovo prvenstveno iz razloga što se još uvijek nameće dilema o tome koji organ i u kojoj fazi postupka je počinio propust u radu i doprinio nekažnjivosti ili opstrukciji u postupanju. U jednom od ovih predmeta to je bilo još evidentnije, kada se poslije pokretanja cijelog pravosudnog aparata, usljed nedostatka dokaza na samom suđenju odustalo od daljeg gonjenja. Naravno, ovaj primjer ne može poslužiti kao opšti zaključak, ali jeste indikativan ako se iznesu sve okolnosti datog slučaja i više održanih ročišta glavnog pretresa.

Saglasni smo da bi naredni monitoring trebao obuhvatiti i materijalno-pravnu sadržinu suđenja i presude, jer se nerijetko u kvalifikacijama i njihovom dokazivanju skrivao odgovor nekažnjivosti, nezavisno od vrste predmeta i stvarne nadležnosti organa unutar pravosuđa ili van njega.